غلام مرتضيٰ نانگور (مرتضيٰ ناز)

تنوير عباسيءَ جي شعري مجموعي ”ساجن سونهن سرت“ ۾ انساني زندگيءَ تي موسمي اثرن جو اڀياس

The study of weather impact on human life in Tanveer Abbasi's poetry collection "Saajan Soonh Surrit"

Abstract:

The phenomenon of natural calamities, weather, earthquakes and attacks of wild animals has been the source of inspiration, awe and curiosity of human being since along. While the impacts of weather have also remained the Centre of human attention, which has caused the whirl of inspiration in human thought, out of which, the new meditation and wisdom emerge.

The weather has a greater impact on social and cultural life of the society. As the poets happen to be more sensitive, so the weather impact also effects on the thought, and emotions of poets and writers. This is why, we find greater impact of weather in art and literature in general and in poetry in particular.

Tanveer Abassi was amongst the poets of nature and romance. There is a spontaneous expression of weather impact on human life in his poetry at large. So, this research study explores the weather impact on human life as well as on the poetic work of Tanveer Abassi comprised in his poetry collection "Sajan Soonhun Surrit".

فطرت جا ڪيترائي واقعا ۽ لقاءَ انسان جي حيرت ۽ تجسس جو محرڪ رهيا آهن، جن ۾ قدرتي آفتون، زلزلا ۽ خوفناڪ جهنگلي جانورن جا حملا شامل آهن. ان کان سواءِ موسمن جي ڦيرگهير ۽ تبديليءَ جا اثر بہ ازل کان انسان جي توجہ ۽ سوچ جو مرڪز بڻيا آهن، جن شعوري يا لاشعوري طور تي انسان جي ذهن ۾ هڪ ولوڙ پئي پيدا ڪئي آهي. ان ولوڙمان انساني فڪر جنم پئي ورتو آهي. اهو فڪر ارتقا جون مختلف منزلون طئي ڪري، شعور جي نت نئين صورت اختيار ڪندو رهيو آهي، جنهن جي جهلڪ هر

دور جي ادب، آرٽ ۽ فنونِ لطيفہ جي مختلف شعبن ۾ نظر اچي ٿي. تاريخ جي مطالعي مان خبر پوي ٿي تہ قديم دور جو انسان موسمي اثرن کان ايتري حد تائين تہ متاثر رهيو آهي، جو ڪيس مذهبي عقيدي جو بنياد ئي موسمي اثرن ۽ انهن جي مخلتف مظهرن تي رکڻو پيو. ان جي نتيجي ۾ مختلف دؤرن ۾ سج، چنڊ، وڻن، باهہ ۽ پاڻيءَ جي پوڄا ٿيندي رهي آهي. اهو ئي سبب آهي جو مقدس ڪتابن ۾ پڻ انساني زندگيءَ تي موسمي اثرن جو ذڪر نهايت وسيع دائري ۾ ڪيو ويو آهي. ٻين مذهبي ڪتابن جيان قرآن پاڪ ۾ تہ لاتعداد جاين تي انساني زندگيءَ تي موسمي اثرن جي اهميت بيان ڪئي وئي آهي، جنهن مان انساني زندگيءَ تي موسمي اثرن جي اهميت جي خبر پوي ٿي.

جيئن تہ شاعر ۽ آرٽسٽ وڌيڪ حساس هوندا آهن، ان ڪري انهن جي نفسيات تي موسمي تبديلين جو اثر نسبتاً وڌيڪ ٿيندو آهي. ان ڪري دنيا جي آرٽ ۽ ادب خاص طور تي شاعريءَ ۾ موسمي اثرن جي ڪري آيل تبديلين جي عڪاسي وڌيڪ نظر اچي ٿي، جنهن ۾ دنيا جي مختلف خِطن جي فطري، سماجي توڙي ثقافتي زندگيءَ جو عڪس ڀَسي سگهجي ٿو.

غور ڪري ڏسبو تہ تخليقڪار جي سوچ تي موسمي تبديلين جا اثر ٻن طريقن يعني سڌيءَ ۽ اڻ سڌيءَ طرح اثرانداز ٿيندا آهن. تخليقڪار ڌرتيءَ جي جنهن خِطي ۾ موجود هوندو آهي، اتان جي موسم ڪڏهن ٿڌي، ڪڏهن گرم، ڪڏهن وڻندڙ تہ ڪڏهن گُهٽ، ٻوسٽ ۽ بيزاريءَ واري هوندي آهي. ان قسم جي موسمي تبديلين جا اثر سندس نفسيات تي مختلف قسم جا اثر مرتب ڪندا آهن. اهي اثر ئي سندس سوچ ۾ تخيلقي تحرڪ پيدا ڪندا رهندا آهن. اهڙيءَ طرح سوچ جو اهو تحرڪ وري ڪنهن نئين تخليق جو محرڪ بڻبو آهي. يعني موسمي تبديلين جا اثر تخليقڪار جي سوچ تي اثرانداز ٿي، سندس تخليقي عمل ۾ سڌيءَ طرح ڪردار ادا ڪندا آهن.

ان کان علاوه موسمي تبديلين جا اثر زندگيءَ جي مختلف شعبن ۽ سماجي سرگرمين تي بہ پوندا آهن، جنهنڪري سماج ۾ معاشي، معاشرتي ۽ ثقافتي تبديليون ايندڙيون رهنديون آهن. مثال طور جڏهن بهار جي موسم ايندي آهي، تہ هر طرف گل ٽڙي پوندا آهن ۽ خوشبوءِ جي هبڪار ٿي ويندي آهي. ان جي ابتڙ خزان جي موسم ۾ وڻن جا پن ڇڻي ويندا آهن. سياري جي موسم ۾ وري پارو ڄمندو آهي يا برفباري ٿيندي آهي. انهن سمورين موسمي تبديلين جو اثر سماجي توڙي معاشرتي زندگيءَ تي پوندو آهي.

ساڳيءَ ريت، سال جي سمورين موسمن ۾ ايندڙ سماجي، معاشرتي توڙي ثقافتي تبديلين جو محرڪ اصل ۾ موسمي تبديلين جا اثر هوندا آهن. انهن اثرن جي ڪري ئي سماج ۾ نيون نيون تبديليون اينديون ۽ ختم ٿينديون رهنديون آهن. انهن تبديلين جي مسلسل ڦيرگهير مان نئين سوچ ۽ جدت پسنديءَ جي نواڻ جنم وٺندي آهي. سماج ۾ موسمي اثرن جي ڪري آيل اها نواڻ ئي تخليقڪار جي سوچ ۾ تخيلاتي تحرڪ پيدا ڪندي آهي. اهو تحرڪ وري ڪنهن تخليق جو باعث بڻبو آهي. اهڙيءَ ريت موسمي تبديلين جا اثر تخليقڪار تي اڻ سڌيءَ طرح اثرانداز ٿيندا رهندا آهن، جن جي جهلڪ سندس تخليق ۾ نظر ايندي آهي. مطلب تہ تخليقڪار جي ذهن ۾ آيل تخيلاتي تحرڪ جي پويان اصل محرڪ موسمي اثر هوندا آهن.

ڪن موسمي تبديلين جا اثر عالمگير اهميت جا حامل هوندا آهن. ان ڪري انهن جو اظهار دنيا جي مختلف ٻولين جي ادب ۾ ٿيندو ٿيندو رهي ٿو. خاص طور تي شاعري انهن جي اظهار جو اهم ذريعو بنجي ٿي. اهو ئي سبب آهي جو انساني زندگيءَ تي موسمي تبديلين جو اثر سموري دنيا جي شاعريءَ ۾ ملي ٿو. اها الڳ ڳالهہ آهي تہ هر ملڪ يا خِطي ۾ موسمي تبديلين جا اثر يا انهن جي ڪري ايندڙ تبديليون مختلف ضرور آهن، پر دنيا جي نامور شاعرن پنهنجي شاعريءَ ۾ پنهنجي پنهنجي علائقي جي زندگيءَ تي موسمي اثرن جي ڪري ايندڙ تبديلين جو اظهار ڀرپور انداز سان ڪيو آهي، جيڪو سندن شاعريءَ ۾ موجود سماجي، تهذيبي ۽ ثقافتي انفراديت جو اساس آهي.

تنوير عباسيءَ جو شمار بہ ان قسم جي شاعرن ۾ ٿئي ٿو. سندس شاعريءَ جي مطالعي مان خبر پوي ٿي تہ هو بنيادي طور تي هڪ رومانويت پسند، فطرت نگار شاعر آهي. ان ڪري سندس شاعريءَ ۾ فطرت ۽ انساني زندگيءَ جي مختلف شعبن ۾ موسمي اثرن سبب ايندڙ تبديلين جو اظهار ڀرپور انداز سان ٿيل آهي. هن مقالي ۾ تنوير عباسيءَ جي شعري مجموعي ”ساجن سونهن سُرت“ ۾ شامل شاعريءَ ۾ انساني زندگيءَ تي موسمي اثرن جي ڪري ايندڙ مختلف قسمن جي تبديلين جو جائزو ورتو ويو آهي.

تنوير عباسي سنڌي ٻوليءَ جو ڀڳٽُو شاعر ۽ محقق هو. هن نہ صرف سنڌي شاعريءَ ۾ نوان لاڙا متعارف ڪرائڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو پر تحقيقي ۽ تنقيدي ادب ۾ جديد سائنسي طريقو اختيار ڪيائين. ان لحاظ کان شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جي شاعريءَ بابت سندس ڪتاب ”شاهہ لطيف جي شاعري“ ڪافي اهميت حاصل ڪري چڪو آهي. هو سنڌي ادب سان گڏ انگريزي ۽ فرينچ ادب جو بہ وسيع مطالعو رکندڙ اديب

هو. رکيل مورائي لکي ٿو تہ. ”مان ڀانيان ٿو تہ سنڌي شاعرن ۾ اياز (شيخ اياز) کان پوءِ تنوير عباسيءَ جھڙو ۽ جيترو پڙهيل ڳڙهيل ماڻهو نہ رهيو آهي.“[1]

ان سلسلي ۾ ڊاڪٽر فهميده حسين تنوير بابت پنهنجي راءِ ڏيندي لکي ٿي تہ. ”اها ڳالهہ طئي ڪانہ ٿي آهي تہ هُو (تنوير) شاعر وڏو هو يا محقق وڏو هو هن جي تخليقي صلاحيت اتم هئي يا وٽس تنقيدي شعور وڏيڪ هو؟“[2]

مٿين راين مان تنوير عباسيءَ جي شخصيت جي علمي ۽ ادبي حيثيت جي خبر پوي ٿي. بهرحال تنوير عباسي سنڌي ادب خاص طور تي جديد سنڌي شاعريءَ جي ارتقا ۽ اوسر ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو. اهو ئي سبب آهي جو سندس شمار جتي سنڌي ٻوليءَ جي جديد شاعرن ۾ ٿيندو رهي ٿو اتي ڪيس سنڌي ٻوليءَ جي عالم ۽ محقق طور تي بہ سڃاتو وڃي ٿو. ان جي باوجود سندس بنيادي سڃاڻپ هڪ شاعر جي حيثيت سان ٿئي ٿي، ڇاڪاڻ تہ سنڌي ادب ۾ سندس شاعريءَ جا ڇهہ مجموعا سندس شاعر هئڻ جو هڪ اهم حوالو آهن. تنوير عباسيءَ جي شاعريءَ ۾ ڪيترين ئي خوبيون موجود آهن. پر فطرت نگاري ۽ نفيس رومانوي احساسن جو اظهار سندس شاعريءَ ۾ پنهنجي دور جي هڪ نمايان خوبي آهي، جنهن سنڌي شاعريءَ کي جديد / منفرد رخُ فراهم ڪيو. ان کان علاوه سندس شاعريءَ ۾ موجود تازگيءَ ۽ خوشيءَ جو احساس بہ سندس شاعريءَ جي هڪ اهم خوبي آهي، جيڪا پڙهندڙ کي خوشيءَ جي احساس سان سرشار ڪري ڇڏي ٿي. پڙهندڙ جيئن جيئن سندس شاعري پڙهندو وڃي ٿو تئين تيئن تازگيءَ جي ان احساس ۾ اضافو ٿيندو وڃي ٿو. اهڙيءَ ريت ٻوليءَ جي نج پٽي جو سواد ۽ سنڌي سماج جو واضح ۽ چٽو عڪس پيش ڪرڻ بہ سندس شاعريءَ جون اهم خوبيون آهن. جڏهن تہ موسمي اثرن جي ڪري زندگيءَ جي مختلف سرگرمين ۾ آيل تبديلين جي عڪاسي سندس شاعريءَ جي هڪ خاص ۽ بنيادي سڃاڻپ آهي. اهو ئي سبب آهي جوسندس شاعريءَ ۾ موسمي اثرن جي ڪري انساني زندگيءَ جي ريتن، رسمن ۽ سماجي سرگرمين ۾ آيل تبديلين جا انيڪ عڪس نظر اچن ٿا.

تنوير عباسيءَ جي شاعريءَ ۾ انساني زندگيءَ تي موسم جي اثرن جي اڀياس کان اڳ، ٻين ٻولين جي شاعريءَ ۾ مذڪوره عنوان جي اهميت جي باري ۾ ڄاڻڻ ضروري آهي، تہ جيئن ان جي روشنيءَ ۾ سندس شاعريءَ جو تنقيدي جائزو جائزو وٺي سگهجي.

موسمن ۾، سال جون چار موسمون يعني (سيارو بهار، اونهارو ۽ سرءُ) شامل آهن. اها الڳ ڳالهہ آهي تہ دنيا جي ڪن خِطن ۾ سال جون چار موسمون نہ ٿينديون آهن. پر ان جي

باوجود هر خطي جي شاعريءَ ۾ اتان جي موسمي اثرن جي ڪري آيل تبديلين جو ذڪر ضرور ملي ٿو. جيئن تہ موسم جي تبديليءَ جو اثر ماحول جي طبعي ۽ حياتياتي شعبن تي سڌيءَ طرح اثرانداز ٿيندو آهي، ان ڪري معاشرتي زندگيءَ سان گڏ سماج جي ہين شعبن ۽ انهن ۾ ٿيندڙ سرگرمين ۾ بہ تبديليون ايندون آهن. مثال طور، موسمي تبديلن سبب گلن جو ٽڙڻ ۽ وڻن مان پنن ڇڻڻ جو عمل ٿيندو آهي، جنهنڪري گلن ٽڙڻ کي بهار جي علامت تہ پنن جي ڇڻڻ جي عمل کي خزان جو اهڃاڻ سمجهيو ويندو آهي. اهڙيءَ طرح سياري ۽ اونهاري جي موسم جا بہ پنهنجا الڳ اثر، تبديليون ۽ علامتون آهن، جن جو اظهار دنيا جا مخلتف شاعر ۽ آرٽسٽ سندن ماحول ۾ ايندڙ موسمي تبديلين جي مطابق ڪندا رهندا آهن.

انگريزي شاعريءَ جي مطالعي مان خبر پوي ٿي تہ مختلف دورن جي انگريز شاعرن موسمي اثرن ذريعي ايندڙ تبديلين جو اظهار پنهنجي انداز سان ڪيو آهي.

ارڙهين صديءَ جي مشهور انگريز شاعر، اوليور گولڊسمٿ (Oliver Goldsmith) (1728_1774) پنهنجي نظم، "Lines From The Deserted Village" ۾ موسم جي اثرن ۽ انهن جي تبديلين جو ذڪر هن طرح ڪيو آهي:

Where smiling spring its earliest visit paid,
And parting summer's lingering blooms delayed.(3)

جيئن مٿي بيان ٿيو تہ گلن جي ٽڙڻ ۽ خوشبوءِ جي ڦهلجڻ جو عمل مختلف موسمي اثرن جي ڪري ٿيندو آهي يعني گلن جي ٽڙڻ ۽ انهن جي خوشبوءِ جي ڦهلاءَ جو بنيادي محرڪ موسمي اثرن جي ڪري آيل تبديليون هونديون آهن، ان ڪري گلن ٽڙڻ جي عمل ۽ انهن جي خوشبوءِ اثرن کي موسمي اثرن جي اپياس جي دائري ۾ شامل ڪيو وڃي ٿو. ان لحاظ کان هڪ ٻئي انگريز شاعر، شيلي (Percy Bysshe Shelly) (1792_1822) جي هيٺئين شعر ۾ گلاب ۽ ان جي خوشبوءِ جو ذڪر ڪيو ويو آهي:

Odors, when sweet violets sicken,
Live within the sense they quicken,
Rose leaves When the rose is dead
Are heaped for the beloved bed.(4)

اهڙيءَ طرح رومانوي شاعريءَ جي باني وليم ورڊس ورٿ (1770_1850) جي مشهور نظم "The Daffodils" (نرگس جا گل) ۾ پڻ گلن جي جهومندڙ جهڳٽي ۽ ان

مان پيدا ٿيندڙ تخيلاتي تاثر کي منفرد انداز سان اظهاريو ويو آهي، جنهن مان موسمي اثرن جي چِٽي جهلڪ نظر اچي ٿي.

ان کان علاوه رومانوي دور جي مشهور شاعر شيلي پڻ پنهنجي نظم ”آزادي“ ۾ موسمي اثرن جو چِٽو عڪس پيش ڪيو آهي. سندس نظم هن طرح آهي:

”آسمان ۾ وڄ ٿي ڪڙڪي،
اوسي پاسي جا واهڻ- وستيون
روشن ٿا ٿين،
زلزلو شهر کي پنهنجي خوفناڪ
پيرن ۾ چيپياتي ٿو.
هزارين شهر خوف کان ڏڪن ٿا
هڪ خوفناڪ آواز
زمين جي تهن ۾ گونجڻ لڳي ٿو.“[5]

ان ريت، انگريزي شاعريءَ ۾ حُسن (Beauty) يعني خوبصورتيءَ ۽ جماليات جي مشهور شاعر ڪِيٽس Keats (1795_1821) جي شاهڪار نظم (Ode To Nightingale) ۾ موسمي اثرن جي عڪاسيءَ جو اندازو سندس نظم جي هيٺين سِٽن جي ترجمي مان ڪري سگهجي ٿو:

”مان هن خوشبودار اونده ۾
ايترو اندازو ضرور لڳائي سگهان ٿو تہ
چيٽ جي ڦوتهڙي ۾
گاهن ۽ ڦلدار وڻن تي
ڪهڙا ڪهڙا گل ٽڙيا آهن،
چنبيليءَ جا برف جهڙا گل،
چراگاهن جو جهنگلي گلاب،
بنفشيءَ جو نازڪ گل،
۽ بهار جي موسم جو
شبنمي شراب ڇلڪائيندڙ گلاب،
سانوڻ جي شامن ۾

پُون پُون ڪندڙ
ماڪيءَ جي مکين جو
آستانو بنجي ويندو آهي.“(6)

اهڙيءَ طرح، اردو شاعريءَ ۾ به هر دور جي شاعرن موسمي اثرن ۾ انهن جي ڪري ٿيندڙ مختلف گُلن ۾ انهن جي خوشبوءِ کي شاعريءَ جو موضوع بنايو آهي. ان لحاظ کان ”وہ بھیگا دسمبر“ جهڙا شعري اسم ته تمام گهڻو مشهور ٿيا. ان کان علاوه هر دور جي اردو شاعريءَ ۾ موسمي تبديلين ۾ انهن جي اثرن جو ذڪر ملي ٿو. ڏيگهه کان بچڻ لاءِ اردو شاعريءَ مان هتي انهن شعرن جون فقط چند سِٽون ڏجن ٿيون، جن مان موسمي اثرن جي ذڪر جو اندازو ڪري سگهجي ٿو. هيٺئين شعر ۾ بارش جي موسم جي اثر جو ذڪر ڪيو ويو آهي، جنهن مان اها خبر پوي ٿي ته شاعر جي ذهن ۾سندس محبوب جي بدن جي خوشبوءِ جو احساس جاڳي پيو آهي:

”بارش ہوئی تو تیری خوشبو کے قافلے،
ایسے اڑے کہ شہر گلابوں سے بھر گیا۔“

اهڙيءَ طرح نوشي گيلانيءَ جي شعر جي هيٺين سِٽ پڙهڻ سان انساني سوچ تي سرديءَ جي موسمي اثر جي خبر پوي ٿي.

”یہ سردیوں کا اداس موسم،
کہ دھڑکنیں برف ہو گئیں۔“

ساڳيءَ ريت، ڪلاسيڪل سنڌي شاعريءَ جي مطالعي مان خبر پوي ٿي ته ان ۾ به اوائلي دور کان انساني زندگيءَ ۾ موسمي اثرن جي ڪري ايندڙ تبديلين جو چٽو اظهار ٿيندو رهيو آهي، جنهن مان موسمي اثرن جي ڪري زندگيءَ ۾ آيل تبديلين جي جهلڪ پسي سگهجي ٿي. قاضي قادن ۾ شاهه عبدالڪريم بلڙيءَ واري جي بيتن جي هيٺين سِٽن ۾ موسمي تبديلين جي اثرن جو ذڪر موجود آهي.

”ڪڏهين ٻيري ٻُور، ڪڏهن ڦل نه هڪڙو.“
(قاضي قادن)
”سالوري ڇا سُڏِ، مٿي ڪنول ڦُلاريو.“
(شاهه ڪريم رحہ)

مٿين سٽن ۾ بير جي ٻُورجڻ واري موسم سان گڏ ٻيرَن اُڪرڻ واري موسمي تبديليءَ جو ذڪر ڪيو ويو آهي. جڏهن ته ٻيءَ سٽ ۾ ڪنول جي ڦولارجڻ جو ذڪر ڪيو ويو آهي، جنهن جو اصل محرڪ موسمي اثر ۽ ان جي ڪري آيل تبديلي آهي يا ائين ڪٿي چئجي ته هن سٽ ۾ ان وقت جي اهميت بيان ڪئي وئي آهي، جنهن ۾ موسمي تبديليءَ جي اثر سبب ڪنول جو گل ڦولاربو آهي، پر (سالُوري) يعني ڏيڏر کي ان موسمي تبديليءَ جي خبر ئي ناهي.

اهڙيءَ طرح شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي سموري شاعريءَ ۾ به موسمي اثرن ۽ انهن جي ڪري انساني زندگيءَ جي مخلتف سرگرمين ۾ آيل تبديلين جو ذڪر ملي ٿو. سُر ”سارنگ“، سُر ”عمر مارئي“، ”سسئيءَ جي مختلف سُرن“ ۽ سُر ”سهڻي“ وغيره جي اڪثر بيتن ۾ موسمي اثرن يا انهن جي ڪري آيل تبديلين جو اظهار وسيع انداز ۾ ملي ٿو. ان لحاظ کان هيٺ، سندس چند بيتن جون هيٺ ڏجن ٿيون، جن کي پڙهڻ سان موسمي اثرن جي ڪري آيل تبديلين جي خبر پئجي سگهي ٿي.

(1) ”سَر نِسريا پاندَ، اتر لڳا آءُ پرين.“ (سر سامونڊي، داستان پهريون)

(2) ”سانوڻ گهڙي سپ ڪا، هيءَ سَرَهي سياري.“ (سر سهڻي، داستان ٽيون)

(3) ”لڳي ڪوسو واءُ، لوڪ مڙوئي لهسيو.“ (سر سسئي آبري، داستان پهريون)

(4) ”لڳي اتر واءُ، ڪينجهر هندورو ٿئي.“ (سر ڪاموڏ، داستان ٻيو)

(5) ”آگميو آهي لڳهه پس لطيف چئي،“
ونو مينهن وڏ ڦڙو ڪيو ڏڻ ڪاهي.“ (سر سارنگ، داستان پهريون)

شاهه سائينءَ جي مٿين سِٽن ۾ ’اتر جي لڳڻ‘ واري موسمي اثرن سبب سَرن جي نسرڻ جي عمل جو ذڪر ڪيو ويو آهي. ٻئي بيت ۾ درياهه جي پاڻيءَ تي اونهاري ۽ سياري جي موسمي اثرن جي ڪري ايندڙ تبديلين کي بيان ڪيو ويو آهي يعني سانوڻ جي مند ۾ موسم جي گرم هئڻ سبب هر ڪنهن کي درياءَ ۾ وهنجڻ جي خواهش هوندي آهي، پر شاهه سائينءَ سياري جي موسم ۾ سهڻيءَ طرفان موسم جي سرد اثر جي پرواهه نه ڪرڻ واري ڳالهه ذريعي اصل ۾ موسمي اثر جي اهميت کي اجاگر ڪيو آهي. حقيقت ۾ موسم جو اهو اثر ئي هن بيت جي فڪري اهميت جو حقيقي روح آهي. اهڙيءَ طرح ٽئين بيت ۾ ’ڪوسي واءَ جي ڪري لوڪ جي لهسجڻ‘ واري موسمي اثر جي اهميت بيان ڪئي وئي آهي. چوٿين بيت ۾ اتر لڳڻ جي ڪري ڪينجهر جي لهرن ۾ آيل تبديلي بيان

ڪئي وئي آهي. جڏهن تہ پنجين بيت ۾ برسات جي موسم جي ڪري 'مال جا ڏڻ ٻاهر ڪاهي هلڻ' واري تبديليءَ کي بيان ڪيو ويو آهي.

اهڙيءَ طرح سچل سائينءَ جي هيٺئين بيت ۾ محبوب جي ويجهو اچڻ ۽ ان سان ملاقات ڪرڻ واري عمل کي وسڪاري جي موسم جي اثر طور پيش ڪري، اهو ٻڌايو ويو آهي تہ جڏهن موسم تبديل ٿي برساتي ٿي ويندي تہ پرين منهنجي ويجهو ايندا.

"والي وسائيج درد منديءَ جو ديس،

پرين مون پرديس، اُني ايندم اوڏڙا." (سچل، سُر سارنگ)

اهڙيءَ ريت، جديد سنڌي شاعريءَ ۾، ڪشنچند بيوس، شيخ اياز، حيدربخش جتوئيءَ، نارائڻ شيام، تنوير عباسيءَ، هري دلگير، استاد بخاريءَ، نياز همايوني، عبدالڪريم گدائيءَ، امداد حسينيءَ، شمشير الحيدريءَ، ابراهيم منشيءَ، حليم باغيءَ، جمن دربدر، آڪاش انصاريءَ، اياز گل، ادل سومري، حسن درس، احمد سولنگيءَ، اياز امر شيخ، فياض ڏاهريءَ ۽ حفيظ باغيءَ سميت نئين ٽهيءَ جي اڪثر شاعرن جي شاعريءَ ۾ انساني نفسيات تي پوندڙ موسمي اثرن ۽ انهن جي ڪري ايندڙ مخلتف تبديلين جو ذڪر مليِ ٿو.

ٻين ٻولين جي شاعريءَ ۽ ڪلاسيڪل سنڌي شاعريءَ ۾ مذڪوره عنوان جي اڀياس کان پوءِ تنوير عباسيءَ جي مجموعي "ساجن سونهن سُرت" (1996ع، روشني پبليڪيشن ڪنڊيارو) ۾ انساني زندگيءَ تي موسمي اثرن ۽ انهن جي ڪري ايندڙ تبديلين جي اڀياس طرف اچون ٿا. هي مجموعو سندس سڀ کان آخري شعري مجموعو آهي، جنهن ۾ وايون، غزل ۽ هائيڪا شامل آهن. جيئن تہ تنوير عباسيءَ جي اڪثر شاعري سندس ذاتي زندگيءَ جي تجربن ۽ احساسن جو شاعراڻو اظهار آهي، جنهن بابت هو خود لکي ٿو تہ، "مان پنهنجي شعر ۾ ڪوشش ڪري پنهنجي ذاتي جذبن ۽ احساسن جي اپٽار ڪندو آهيان."[7]

پر جيئن تہ شاعر بہ سماج جو هڪ حساس ذهن رکندڙ اهم جز هوندو آهي، جيڪو ڪيس محسوس ٿيندڙ هر شيءِ کي اظهار جو روپ ڏيڻ جي ڪوشش ڪندو آهي، جنهن ۾ پڙهندڙ کي پنهنجي زندگيءَ جا احساس ئي محسوس ٿيڻ لڳندا آهن. اهڙيءَ طرح تنوير عباسيءَ جي شاعري بہ ڪنهن حد تائين سندس دور جي نئين نسل جي داخلي دنيا جي ترجماني ڪندڙ هئي، جنهنڪري سندس شاعريءَ کي ان دور جي نوجوانن وانگر موجوده دور جو نئون نسل بہ پسند ڪري ٿو.

تنوير عباسيءَ جي مذڪوره مجموعي ۾ زندگيءَ جي مختلف شعبن تي سال جي چئني مندن جي اثرن ۽ انهن جي ڪري ايندڙ تبديلين جو ذڪر ملي ٿو. هن مقالي ۾ سندس مجموعي ۾ هر موسم جي اثرن جو ڏار ڏار جائزو وٺي، انساني زندگيءَ تي موسمي اثرن ۽ انهن جي ڪري ايندڙ مختلف سماجي، معاشرتي ۽ ثقافتي تبديلين کي اجاگر ڪيو ويو آهي. سڀ کان پهريان هيٺ سندس شاعريءَ ۾ سياري جي موسمي تبديلين جي ڪري ايندڙ تبديلين جو جائزو پيش ڪجي ٿو.

1. سياري جي موسم

سياري جي موسم پاڻ سان گڏ پنهنجا الڳ اثر ۽ تبديليون کڻي ايندي آهي. ٿڌي هوا لڳڻ سبب سيءَ پوڻ شروع ٿيندوآهي تہ انسان جي سوچ نفسيات تي ان سيءَ ۽ سرديءَ جو گهرو اثر پوندو آهي. اهو اثر انساني زندگيءَ ۾ ايندڙ معاشرتي تبديلين جو باعث بڻبو آهي. انهن تبديلين جا اثر وري انسان جي مزاج، پسند ۽ ناپسند ۾ بہ تبديليون آڻيندا آهن. مثال طور جڏهن سردي وڌي ويندي آهي ۽ ماحول تي ڪوهيڙي جو ڏنڌ چانئجي ويندو آهي تہ جسم کي اُس ۽ باهہ جي گرمائش وڻڻ لڳندي آهي، جنهن مان عجيب رومانوي احساس جنم وٺندا آهي. انهن جو اثر انسان جي مزاج توڙي روزاني زندگيءَ ۾ بدلاءُ آڻيندو آهي. تنوير عباسيءَ جي هيٺئين شعر ۾ سياري اثر جي ڪري انساني زندگيءَ ۾ آيل تبديليءَ جو ذڪر ڪيو ويو آهي:

جنوريءَ – راتيون،
هيٽر ڪمري ۾ ٻريل،
نيزا ۽ باداميون.

(صفحو: 58)

هن شعر ۾ ڪمري ۾ هيٽر ٻرڻ جو ذڪر ڪيو ويو آهي. ان سان گڏ سيءَ کان بچڻ لاءِ ڊراءِ فروٽ يعني نيزا ۽ باداميون استعمال ڪرڻ واري ڳالهہ ڪئي وئي آهي. غور ڪري ڏسبو تہ ان معاشرتي تبديليءَ جو سبب سياري جو موسمي اثر نظر ايندو. مطلب تہ هن شعر مان انساني زندگيءَ تي موسم جي اثرن جو عڪس بہ نظر اچي ٿو تہ ان مان معاشرتي زندگيءَ ۾ آيل تبديليءَ جي جهلڪ بہ پَسي سگهجي ٿي. اهڙيءَ طرح تنوير عباسيءَ جي هن مجموعي ۾ موجود سندس ڪيترن ئي شعرن ۾ سياري جي موسم جي اثرن جي ڪري آيل تبديلين جو ذڪر ملي ٿو. پر طوالت کان بچڻ لاءِ هتي حوالي طور فقط هڪ شعر زيرِ بحث آندو ويو آهي. سياري کان پوءِ بهار جي موسمي اثرن جي اڀياس طرف اچون ٿا.

2. بهار جي موسم

بهار جي موسم پاڻ سان گڏ گلن ٽڙڻ جو خوبصورت ماحول ۽ خوشبوءِ جو احساس کڻي ايندي آهي، جيڪو خاص طور تي شاعرن جي سوچ تي وڏيڪ اثر انداز ٿيندو آهي. بهار جي خوبصورتيءَ جو اهو احساس شاعر جي تخيل جي ذريعي نئين تخليق جي صورت ۾ ظاهر ٿيندو آهي. ڪڏهن ته شاعر خوبصورتيءَ جي تصوراتي مشاهدي دوران، احساس جي ايتري ته گهرائيءَ ۾ هليو ويندو آهي، جو ڪيس هر منظر ۾ خوبصورتيءَ جي جهلڪ نظر اچڻ لڳندي آهي. تنوير عباسيءَ جي هيٺئين شعر ۾ به ان قسم جو اظهار ڪيو ويو آهي.

تنهنجي نيڻ نهار،
جهڙي مند بهار.

(صفحو: 16)

يا

بسنت جهڙو سپرين،
جنهن جو گفتو گفتو گلُ.

(صفحو: 18)

بهار جي موسم جي اثر سبب شاعر کي سندس محبوب بسنت جي مند جهڙو خوبصورت ۽ ان جي گفتگوءَ مان بهار جا گل ٽڙندي محسوس ٿي رهيا آهن. مطلب ته هن شعر ۾ شاعر جي تخيل يا سوچ تي بهار جي موسم جي اثر کي بيان ڪيو ويو آهي، جيڪو سندس تخيلاتي سوچ تي موسمي اثر جي خوبصورت اظهار جي صورت ۾ هن شعر جو فني توڙي فڪري جوهر بڻجي هن شعر جي خوبصورتيءَ ۾ اضافي جو باعث بڻجي پڙهندڙ کي متاثر ڪري ٿو.

غور ڪري ڏسبو ته گلن جي ٽڙڻ ۽ خوشبوءِ جي هيڪار جو عمل ڪنهن نه ڪنهن موسمي اثر جو ئي نتيجو هوندو آهي. گلن ٽڙڻ ۽ خوشبوءِ جو اهو وڻندڙ احساس بين فطري ۽ موسمي تبديلين جي اثرن جيان انساني سوچ ۽ فڪر تي اثر انداز ٿيندو رهي ٿو. جيئن ته شاعر حساس هئڻ ڪري خوبصورتيءَ کي نسبتاً وڏيڪ پسند ڪندا آهن، ان ڪري گل ۽ خوشبوءِ، خوبصورتيءَ جو رومانوي احساس رکڻ سبب شاعرن کي وڏيڪ ڪشش ڪندا آهن. ان ڪري سموري دنيا جي شاعريءَ ۾ موسمي اثرن جي اظهار سان گڏ انساني مزاج ۽ فڪر تي گلن ۽ خوشبوءِ جي اثر جو ذڪر به ٿيندو رهي ٿو.

تنوير عباسي بہ ٻين موسمي اثرن وانگر گلن ۽ خوشبوءِ کان متاثر ٿيندي نظر اچي ٿو. سندس شاعريءَ ۾ گلن جي خوبصورتيءَ، تازگيءَ ۽ خوشبوءِ جو اظهار وڏيڪ ملي ٿو. ان کان علاوه انساني مزاج ۽ نفسيات تي انهن جي اثرن جو ذڪر بہ سندس شاعريءَ جو اهم موضوع ۽ محور نظر اچي ٿو. ان ڪري سندس شاعريءَ ۾ انساني زندگيءَ ۾موسمي اثرن جي ڪري ايندڙ تبديلين جي جائزي سان گڏ گلن ۽ خوشبوءِ جي اثرن جو جائزو وٺڻ بہ ضروري آهي. هيٺ سندس شاعريءَ ۾ گلن ۽ خوشبوءِ جي اثرن جو جائزو پيش ڪجي ٿو.

گُلن جو اثر:

بهار جي موسم جو اثر گلن ٽڙڻ ۽ خوشبوءِ جي ڦهلجڻ جي صورت ۾ ظاهر ٿيندو آهي ۽ اهي گل وري شاعر کي ڪشش ڪري، سندس تخليقي اظهار جو سبب يا موضوع بڻجندا آهن. تنوير عباسيءَ جي هيٺئين شعر ۾ گلن ٽڙڻ جي خوبصورتيءَ جي ان اثر جو ذڪر ڪيو ويو آهي، جيڪو رستي سان ويندڙ شاعر کي پنهنجي طرف ڪشش ڪري، ڪيس اتي بيهڻ ۽ انهن طرف ڏسڻ تي مجبور ڪري ڇڏي ٿو. جڏهن هو انهن گلن کي ڏسڻ لڳي ٿو تہ سندس اکيون ٺري پون ٿيون ۽ سندس منُ اُجرو ٿي پوي ٿو.

رستي ويندي
ڏسيا آهن،
ڪيئي گل گلابي،
ٿورو ترسي،
تن ڏي نهاري،
اکيون ٺاري،
تن جي سڳنڌ سان،
من کي اجاري،
اڳتي وڌندو ويندو آهيان.
(صفحو: 81)

جيئن تہ گل موسمي اثرن جي ڪري ٽڙندا آهن .جڏهن هوا انهن جي خوشبوءِ کي ڦهلائيندي آهي، تہ انهن تي پوپٽ مڙي ايندا آهن، اهو منظر شاعر جي تخليقي سوچ ۾ هڪ عجيب تحرڪ پيدا ڪندو آهي، جنهنجي نتيجي ۾ نئين تخيلق جي سرجڻ جي

موسم سازگار ٿيندي آهي. مطلب تہ گلن ٽڙڻ کان پوپٽن جي مِڙڻ ۾ شاعر جي ذهن ۾ تخيلاتي تحرڪ ذريعي نئين تخليق جي سرجڻ واري سموري عمل ۾ بنيادي طور تي موسمي اثر ئي ڪارفرما هوندا آهن. تنوير عباسيءَ جو هي شعر ان جو مثال آهي:

مون تہ گلاب لڳايا آهن،
پوپٽ پاڻهي آيا آهن.

(صفحو: 46)

خوشبوءِ جو اثر:

هونئن تہ مخلتف موسمن ۾ مختلف گلَ ٽڙندا رهندا آهن، پر جيئن تہ گلن جو ٽڙڻ ۽ خوشبوءِ جو مهڪڻ بهار جي موسم جا اهم حوالا آهن، ان ڪري بهار جي موسم جي موضوعاتي نسبت سان تنوير عباسيءَ جي شاعريءَ ۾ انساني سوچ ۽ مزاج تي گلن جي اثر جي جائزي سان گڏ خوشبوءِ جي اثر جو جائزو وٺڻ بہ ضروري آهي. ان لحاظ کان سندس هيٺئين شعر ۾ خوشبوءِ جي اثر جو ذڪر ڪيو ويو آهي.

رات جي راڻيءَ جا اوبارا،
آئي جڻ ڪا سار سڄڻ جي،
چوڏهينءَ جو چنڊ چمڪي ٿو.

(صفحو: 22)

هن شعر ۾ رات جي راڻيءَ جي خوشبوءِ جي اثر جو ذڪر ڪيو ويو آهي. جڏهن چانڊوڪيءَ رات ۾ رات جي راڻيءَ جا گُل ٽڙندا آهن، تہ هر ڏسا خوشبوءِ ٿي ويندي آهي. هن شعر ۾ رات جي راڻيءَ جي خوشبوءِ جي ان اثر جو ذڪر ڪيو ويو آهي، جيڪو هڪ شاعر کي سندس محبوب جي ياد ڏياري ٿو. جيئن ئي هوا جا جهوٽا رات جي راڻيءَ جي خوشبوءِ کي ڦهلائڻ لڳن ٿا تہ شاعر يادگيرين جي حسين دنيا ۾ هليو وڃي ٿو، جتي هو چوڏهينءَ جي چانڊوڪيءَ ۾ پنهنجي محبوب کي پسي رهيو آهي. غور ڪري ڏسبو تہ رات جي راڻيءَ جي گلن ٽڙڻ کان وٺي چوڏهينءَ جي چانڊوڪيءَ ۾ شاعر پاران محبوب جي يادن ۾ گم ٿي وڃڻ واري سموري عمل ۾ موسمي اثرن (يعني چانڊوڪيءَ) جو ڪمال ئي نظر اچي رهيو آهي.

فطري طور تي گرميءَ، گُهٽ ۽ بوسٽ جو انسان جي طبيعت توڙي مزاج تي اڻوڻندڙ اثر پوندو آهي، جنهنڪري ان مان بيزاريءَ جو احساس جنم وٺندو آهي، پر تنوير عباسيءَ

جي هيٺئين شعر ۾ موتئي جي سرهاڻ سبب ڪيس گرمي ۽ گُھٽ جهڙي نہ وڻندڙ موسم بہ وٽي رهي آهي. اهڙيءَ طرح هن شعر ۾ گرمي ۽ گُھٽ جي اثر مان پيدا ٿيل جنهن موتئي جي سرهاڻ جي احساساتي تاثر (جيڪو موسمي اثر جي پيداوار آهي) جو اظهار ڪيو ويو آهي، ان جي اهميت کان انڪار نہ ٿو ڪري سگهجي.

موتئي جي سرهاڻ،
هيءَ گرمي ۽ گُھٽ پيي،
وٽي ٿي ڏاڍي هاڻ.

(صفحو: 55)

اهڙيءَ طرح چانڊوڪيءَ جو تصور عموماً خوشيءَ جي احساس کي جنم ڏيندو آهي. جڏهن تہ اونداهي ۽ ٻُٽ، بيزاريءَ، بوريت ۽ مايوسيءَ جي علامت سمجهي ويندي آهي، پر جڏهن ان اونداهيءَ ۽ ٻٽ واري ماحول ۾ هوا جو جهوٽو پاڻ سان گڏ خوشبوءِ جو احساس کڻي اچي ٿو تہ اونداهي، ٻوسٽ ۽ بيزاري واري اها ڪيفيت هڪ وڻندڙ احساس ۾ تبديل ٿي وڃي ٿي. انساني نفسيات تي ان قسم جي موسمي اثر جو اظهار تنوير عباسيءَ پنهنجي شاعريءَ ۾ هن طرح ڪيو آهي.

اونداهي، ٻُٽَ، هاڻ،
آندي جهوٽي اوچتو
رابيلن جي سرهاڻ.

(صفحو: 61)

3. **اونهاري جي موسم**

سياري ۽ بهار جي موسم وانگر اونهاري جي موسم بہ پاڻ سان گڏ مختلف سماجي ۽ ثقافتي تبديليون کڻي ايندي آهي. تنوير عباسيءَ جي شاعريءَ ۾سياري ۽ بهار جي موسمي اثرن سان گڏ، ڪيترن ئي شعرن ۾ اونهاري جي موسمي اثرن جي ڪري آيل تبديلين جو اظهار بہ ملي ٿو:

آيو اونهارو،
پنکڙيون ڇڻنديون ويون،
ڦٽڻ لڳو ميوو.

(صفحو: 59)

هن شعر ۾ اونهاري جي موسمي اثرن سبب گلن جي پنکڙين ڇڻڻ ۽ ميووي ڦُٽڻ واريءَ تبديليءَ جو اظهار ڪيو ويو آهي. هن شعر کي ان نظر سان پڙهڻ سان حيرت لڳي وڃي ٿي، ته شاعر ڪيئن نه فقط چند لفظن ۾ اونهاري جي موسمي اثرن جي ڪري آيل ان تبديليءَ کي بيان ڪري ڇڏيو آهي، جيڪا هن شعر جو فڪري جوهر بڻجي، پڙهندڙ کي متاثر ڪري وڃي ٿي.

موسمي اثرن جي ڪري آيل ڪي تبديليون سماجي ۽ معاشرتي زندگيءَ تي ايترو ته گهرائيءَ سان اثرانداز ٿينديون آهن، جو اهي ڪنهن مخصوص علائقي يا خطي جي ثقافت جي اهم جزن جي حيثيت اختيار ڪري وٺنديون آهن. ان قسم جي موسمي اثرن ۽ انهن ذريعي آيل سماجي ۽ ماحولياتي تبديلين مان مقامي ڏاهپ (Folk Wisdom) جنم وٺندي آهي. ان مقامي ڏاهپ جي استعمال جي جهلڪ وري وري سماجي زندگيءَ جي ترجماني ڪندڙ شاعريءَ يا آرٽ جي مختلف صورتن ۾ نظر ايندي آهي. تنوير عباسيءَ جي هن شعري مجموعي ۾ به ان قسم جي شاعري موجود آهي، جنهن ذريعي، موسمي اثرن جي ڪري ايندڙ تبديلين مان پيدا ٿيندڙ ان مقامي لوڪ ڏاهپ (Folk Wisdom) جي انفراديت کي اجاگر ڪيو ويو آهي، جيڪا خيرپوري ۽ آس پاس جي خطي جي ثقافت جو جُز بڻجي چڪي آهي. سندس هن شعر ۾ ان قسم جو اظهار ملي ٿو.

گرمي، گُهٽَ، مکيون،
آرايون ڪنَهندي ڇيئين،
ڪجيون ڄاڻ پڪيون.
(صفحو: 73)

هن مختصر شعر ۾ خيرپور جي آس پاس جي مقامي زندگيءَ تي اونهاري جي موسمي تبديليءَ جي ڪري انساني زندگيءَ تي پوندڙ اثرن مان پيدا ٿيل ان لوڪ ڏاهپ جو ذڪر ڪيو ويو آهي، جيڪو اتان جي منفرد مقامي ثقافت جي صورت اختيار ڪري چڪو آهي. اها ثقافتي انفراديت خيرپور ۽ ان جي آس پاس جي عام زندگيءَ تي موسمي اثرن جي ڪري ايندڙ تبديلين جي پيداوار آهي. تنوير عباسيءَ پنهنجي شاعريءَ ذريعي اونهاري جي موسم جي اثرن مان پيدا ٿيل، ان مقامي انفراديت کي لوڪ ڏاهپ جي صورت ۾ پنهنجي شاعريءَ ذريعي پيش ڪرڻ جي فنڪاراڻي ڪوشش ڪئي آهي، جنهن مان پڙهندڙن کي اها خبر پئجي سگهي ٿي ته خيرپور جي علائقي جي گهريلو زندگيءَ ۾ ڪجين پچڻ جي موسم جو اندازو ڪيئن ڪيو ويندو آهي يعني ڪجين پچڻ

جي موسم کي سجاڻڻ جا مقامي ماپا ڪهڙا آهن؟ ان لحاظ کان هي شعر شاعريءَ ۾ مقاميت نگاريءَ جو به اعليٰ نمونو آهي. سچ ته موسمي تبديليءَ جي اثرن مان پيدا ٿيل ان نج مقامي ثقافت جي اظهار هن شعر جي فڪري اهميت کي چار چنڊ لڳائي ڇڏيا آهن.

4. سرءَ يا خزان جي موسم

تنوير عباسيءَ جي مذڪوره مجموعي ۾ سال جي ٻين موسمن جي اثرن سان گڏ سرءَ جي مند جي اثرن جي ڪري انسان جي مزاج ۾ پسند ناپسند ۾ ايندڙ تبديلين جو اظهار به عام ملي ٿو. سندس هيئنئين شعر ۾ وڻن مان پنن جو ڇڻڻ، فضا ۾ مٽي ۾ دزَ مليل هئڻ ڪري، هرشيءِ جو ڏنڌلي ۾ ميرانجهي نظر اچڻ جي ذڪر وسيلي سرءَ جي موسمي تبديلين ۾ ان جي اثرن جو اظهار ڪيو ويو آهي. جيڪي سرءَ جي موسم جي اهم علامت سمجهيا وڃن ٿا. ان قسم جو اظهار هن شعر ۾ هن طرح ڪيو ويو آهي:

پن ڇڻ سانجهي،
دز رَليل ڪرٽا هئا،
هر شيءِ ميرانجهي.
(صفحو: 59)

سندس هيئنئين شعر ۾ ته نه صرف سرءَ جي موسم جي اداسيءَ وارو منظر پيش ڪيو ويو آهي، پر ان سان گڏ سرءَ جي موسمي اثر سبب جي نفسياتي طور انسان جي موسيقيءَ جي پسند ۾ آيل تبديليءَ جو اظهار به ڪيو ويو آهي، جنهن ذريعي، شاعر شاعراڻي مهارت سان فراق جي گيت مان پيدا ٿيندڙ اداسيءَ کي سرءَ جي موسم جي اثر طور پيش ڪيو آهي.

ٻيڙي ۾ مانجهي،
گونجيل گيت فراق جو،
سرءَ جي سانجهي.
(صفحو: 64)

نتيجا:

تنوير عباسيءَ جي شاعريءَ مان هي فقط چند مثال پيش ڪيا ويا آهن، جن ذريعي سندس شاعريءَ ۾ انساني زندگيءَ تي موسمي اثرن جو اپياس ڪيو ويو آهي. سندس شاعريءَ جي مطالعي مان خبر پوي ٿي ته انساني زندگيءَ ۾ سماج ۾ موسمي اثرن جي ڪري مختلف تبديليون ايندڙيون رهن ٿيون. جهڙيءَ طرح مختلف قسم جي تبديلين جا

بنيادي محرڪ موسمي اثر آهن. ساڳيءَ ريت شاعر جي تخيلاتي سوچ تي مختلف قسم جي موسمي اثرن ۾ تبديلين جو اثر ٿيندو رهي ٿو جيڪو سندس نئين تخليق جو باعث بڻجي ٿو. انهن اثرن جي جهلڪ سندس شاعريءَ ۾ نظر اچي ٿي. تنوير عباسيءَ جي شاعريءَ جي گهري مطالعي مان اها خبر پوي ٿي ته شاعريءَ جي سرجڻ ۾ موسمن جا اثر ۽ انهن جي ڪري ايندڙ مختلف تبديليون ڪارفرما هونديون آهن.

جڏهن ته تنوير عباسيءَ جي شاعريءَ جي مطالعي مان اها ڳالهه به پڌري ٿئي ٿي، ته سندس مشاهداتي قوت تمام تيز ۽ سچيت آهي، جيڪا انساني زندگيءَ تي اثرانداز ٿيندڙ موسمي اثرن ۽ انهن ذريعي ايندڙ تبديلين کي محسوس ڪري وٺي ٿي. ان ڪري سندس شاعريءَ ۾ جتي انهن موسمي اثرن ۽ انهن جي ڪري ايندڙ تبديلين جي عڪاسي نظر اچي ٿي، اتي سندس شاعريءَ ۾ انساني زندگيءَ جي مختلف شعبن ۾ آيل تبديلين جو ذڪر به ملي ٿو. سندس شاعريءَ ۾ موسمي اثرن جي اپياس مان اها ڳالهه به سامهون اچي ٿي ته انساني زندگيءَ ۽ سماج ۾ موسمي اثرن جي ڪري ايندڙ تبديليون هڪ فطري عمل آهن. ان ڪري شاعر جي ذهن ۾ سندس تخليق تي انهن تبديلين جو اثر پڻ هڪ فطري عمل آهي. اهو ئي سبب آهي جو تنوير عباسيءَ پنهنجي شاعريءَ ۾ انهن موسمي اثرن ۽ انهن جي ڪري ايندڙ تبديلين جي اظهار کي نهايت اهميت ڏني آهي، جيڪا ڪيس موسمي تبديلين جي اظهار ڪندڙ ۽ فطرت سان پيار ڪندڙ شاعر جي منفرد سڃاڻپ ڏئي ٿي.

حوالا:

(1) مورائي، رڪيل: "زندگيءَ ۾ ٿي ويو ايمان تازو" (مضمون)، ممبئي: ڪونج، 2000ع، ص 14
(2) فهميده حسين، ڊاڪٽر: "تنوير عباسي هڪ نقاد هڪ محقق""، پيتائي -7 (تنوير عباسي نمبر)، خيرپور: سنڌي شعبو شاهه عبداللطيف يونيورسٽي، ڊسمبر،2002ع
(3) سليڪشن فرام انگلش ورس. ڊي واءِ مارگن. ڄامشورو: سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ. 2014ع
(4) ساڳيو
(5) بيوس، تاجل: انگريزي شاعريءَ جي مختصر تاريخ. ڪراچي: نئون نياپو اڪيڊمي، 2004ع، ص 39
(6) ساڳيو ص 53
(7) ملڪ، نديم: "تنوير عباسي - پهاڙ پچاڙيءَ تائين" (مقالو)، بشمول: پيتائي-7 (تنوير عباسي نمبر)، سنڌي شعبو شاهه عبداللطيف يونيورسٽي، ڊسمبر 2002ع، ص 38